

El patrimoni cultural, històric i monumental

La serralada de l'Albera, en el seu vessant meridional, empordanès, és un espai geogràfic a defensar des de molts punts de vista. No és pas el menys important l'aspecte del patrimoni arqueològic i històric, ja que el gruix de testimonis del passat que s'hi escampen és molt considerable i d'un altíssim interès cultural i científic. No endebades es tracta del sector pirinenc proper al Mediterrani i el que posseeix les collades més fàcilment accessibles, fins al punt que agermana, més que no separa, terres catalanes ara dividides, dissortadament, entre dos Estats tradicionalment centralistes.

D'entre les restes prehistòriques cal destacar els megàlits, ja que l'Albera és una zona dolmènica d'interès extraordinari. La seva densitat és excepcional i encara actualment s'hi estan produint descobertes molt notables. Altrament, cal no oblidar elements encara poc estudiats, com poden ésser les coves o les pedres amb inscultures i cal esmentar els importants jaciments del Bronze final i 1ª Edat del Ferro. Cal que siguin protegits també els vells camins, alguns d'origen antiquíssim i d'intensa pervivència al llarg dels segles.

L'Edat Mitjana és una etapa històrica que ens ha deixat un conjunt de testimonis molt dens i de singular interès. El monestir de Sant Quir-

ze de Colera (pre-romànic i romànic) és la fita monumental més alta dins dels edificis i restes medievals que, amb profusió, s'escampen per les valls, vessants i replans de l'Albera.

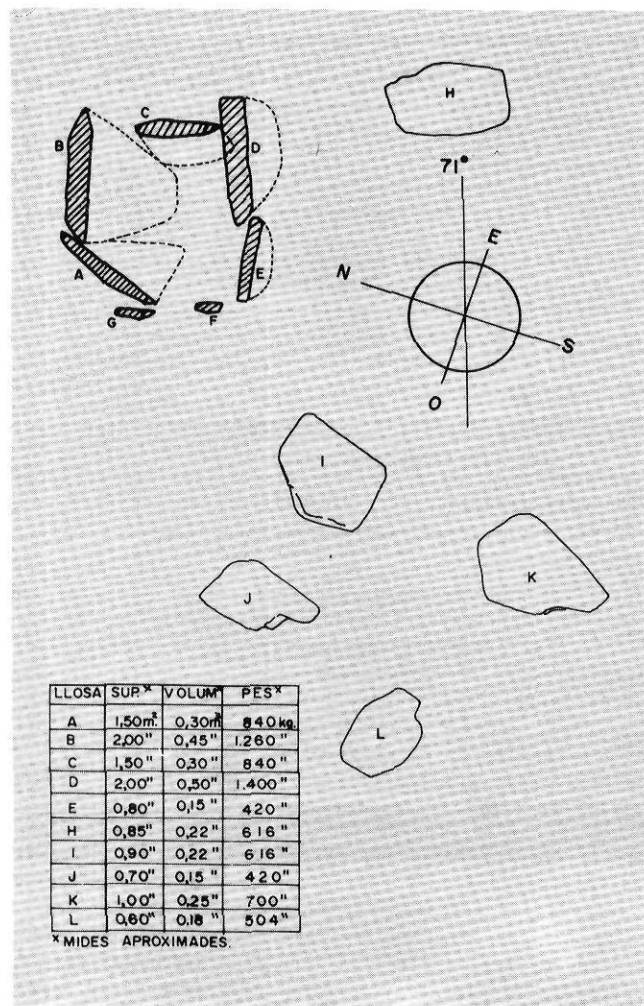
Tanmateix, qualsevol estudi de l'arquitectura medieval del país ha de tenir en compte el grup d'esglésies pre-romàniques i romàniques primitives de l'Albera, amb peces tan excepcionals com Santa Fe dels Solers (Sant Climent Sescebes) —inaccessible en trobar-se dins del camp militar—, Sant Martí de Bausitges —en perill d'ésser incorporada també a la zona militar, com les properes de Sant Genís d'Esprac i Sant Miquel de Freixe, totes d'Espolla—, Sant Pere del Pla

El dolmen de Dotines, al terme de Rabós d'Empordà.

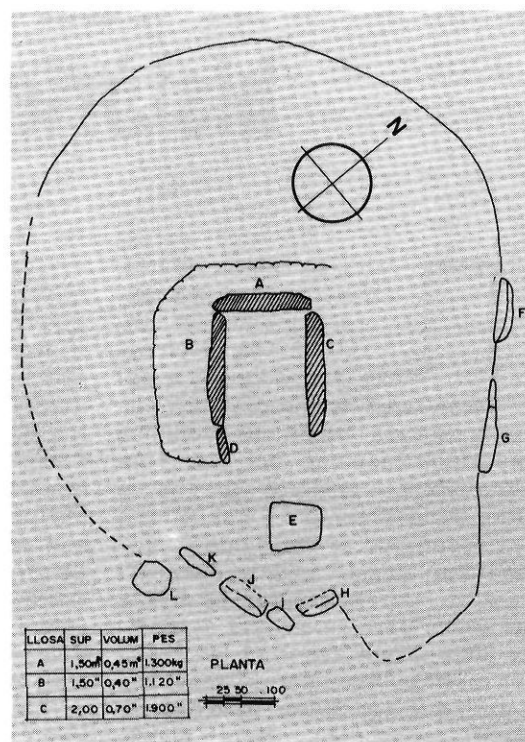
El dolmen de Querroig, prop del coll de la Farella.

Planta del dolmen de Querroig (inèdit; terme de Portbou).

El dolmen del Salt d'en Peius és a l'indret d'aquest nom, en el terme de Sant Climent Sescebes.

Planta del dolmen inèdit del Salt d'en Peius, avui dins la zona militar.

de l'Arca (la Jonquera) i Sant Martí de Vallmala, Sant Silvestre de Valleta i Sant Genís del Terror (de Llançà), per esmentar només les d'importància molt notable. L'estudi de plena època romànica no pot deixar de banda esglésies com Santa Llúcia de la Jonquera, Santa Maria de Requesens (l'"Església Vella") o Sant Miquel de Colera.

El patrimoni d'època medieval no es limita, ni de bon tros, a l'arquitectura religiosa. El conjunt de castells i guaites (Rocabertí, Castellar, Querroig, Molinars, etc.) i les restes de poblats (Freixé, Colera, Abellars, etc.) són un camp per a la investigació arqueològica medieval d'unes possibilitats enormes per entendre els diferents aspectes del poblament antic del territori i la seva evolució. Les darreres descobertes, en aquests moments inèdites, l'estudi de les quals publicarem oportunament, han engrandit el coneixement d'aquest patrimoni.

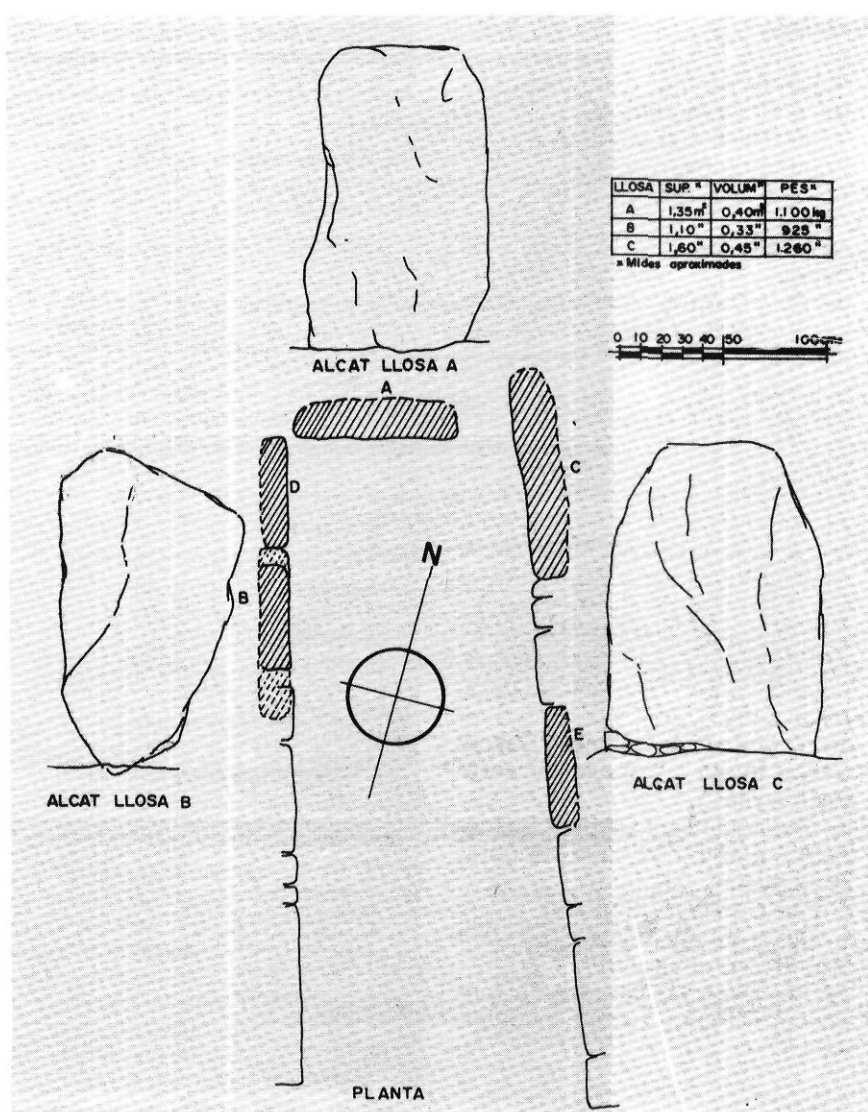
L'inventari que donem a continuació demostra amb tota evidència la riquesa extraordinària —arqueològica, històrica i cultural— de l'Albera empordanesa. S'hi inclouen també referències a algunes pedres o afloraments de roca naturals i de formes insòlites, els quals esdevingueren senyes d'identitat per als pobladors d'aquests paratges, precisament per la seva singularitat.

Sens dubte caldria afegir com a elements a protegir les esglésies i santuaris d'èpoques més tardanes i el gruix considerable d'arquitectura civil i popular: els ponts, forns, molins, pous, pous de glaç, masies, bordes, barraques, parets de feixa, etc., no pas menys importants com a mostres de la vida de la població que durant segles ha habitat aquestes contrades.

Avui tenim el deure i el gran repte d'aconseguir salvaguardar aquest patrimoni comú de l'Albera. Que no decaigui la lluita davant dels intents de militarització i de burda especulació que atempten contra el medi natural i també amenacen greument els incomptables i valuosos testimonis del passat.

Dòlmens

- de *Canadal* (la Jonquera) - Destruït; situació original no localitzada.
- dels *Estanyes* (la Jonquera).
- del *Mas Baleta I* (la Jonquera / Cantallops).
- del *Mas Baleta II* (la Jonquera).

Planta del dolmen inèdit, en el paratge de Gutina (terme d'Espolla).

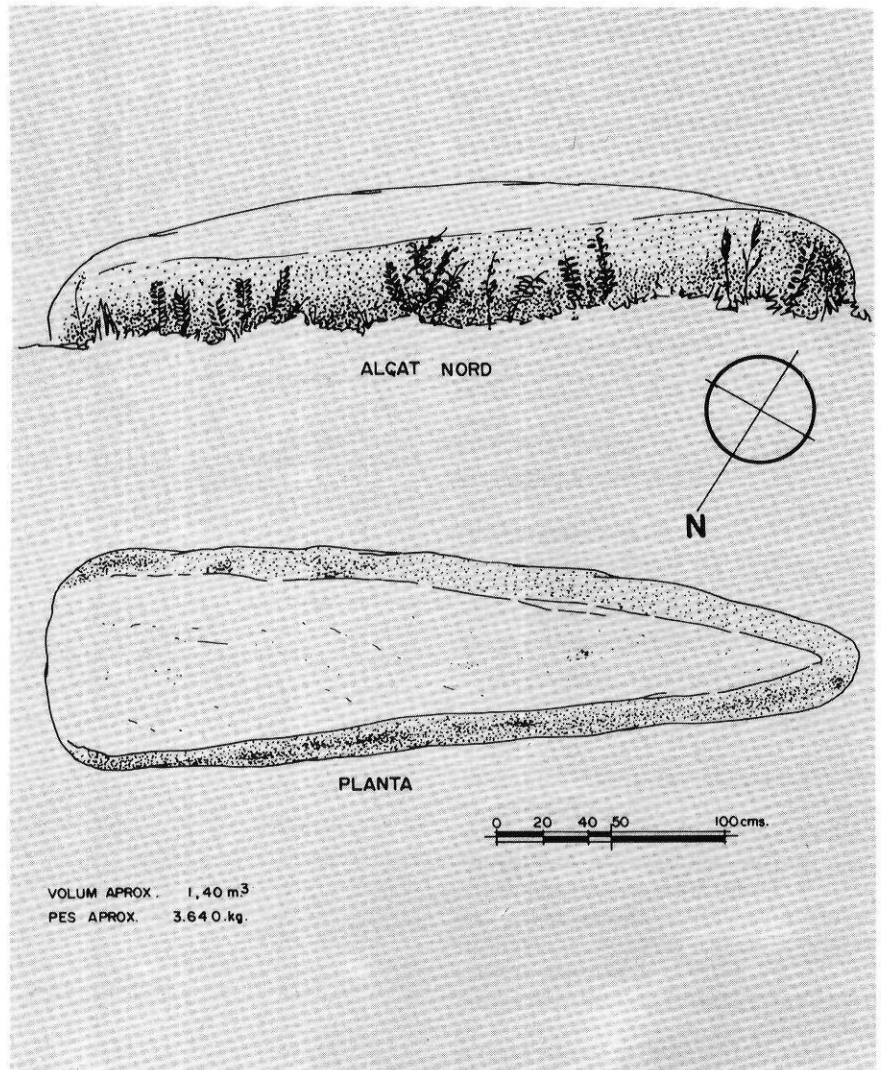
- *la Barraca del Lladre* (l'Estrada-Agullana).
- *la Llosa de la Jaça d'en Torrent* (l'Estrada-Agullana).
- *el Quer Afumat* (Campmany).
- *de la Vinya Monera* (Campmany) - Fou traslladat a Barcelona; situació original localitzada.
- del *Coll de Madàs* (Cantallops).
- de *les Closes* (Sant Climent Sescebes).
- de *Fontanilles* (Sant Climent Sescebes).
- de *Gutina* (Sant Climent Sescebes).
- de *Tires Llargues* (Sant Climent Sescebes).
- del *Pret Tancat* o del *Mas Torres* (Sant Climent Sescebes).
- *la Cabana Arqueta* (Espolla).
- de *la Font del Roure* (Espolla). Túmul destruït en part recentment.
- d'*Arreganyats* (Espolla).
- de *les Morelles* (Espolla).
- del *Barranc* o *Cotó* (Espolla).
- del *Puig Balaguer* (Espolla).
- del *Mas Girerols* (Espolla).
- de *les Comes Llobes de Pils* (Rabós d'Empordà).
- del *Solar d'en Gibert* o de *la Devesa d'en Torrent* (Rabós).
- de *la Coma de Felis* o del *Clot del Llorer* (Rabós).
- de *Dofines* (Rabós).
- de *Passatge* (Llançà).
- del *Puig Esquer I* (Llançà).
- del *Puig Esquer II* (Llançà).
- del *Pla dels Capellans* (Colera) - Destruït; situació original localitzada.
- del *Coll del Llop* (Colera) - Inèdit: ²
- del *Querroig* (Portbou) - Inèdit ^{1,2}
- del *Salt d'en Peius* (Sant Climent Sescebes) - Inèdit ²
- de *Gutina-Puig de Pal* (Espolla) - Inèdit ².

Menhirs

- del *Quer Afumat* (Campmany).
- de la *Vinya Monera* (Campmany)
 - Fou traslladat a Barcelona; situació original localitzada.
- de *Vilartolí* (Sant Climent Sescebes).
- de la *Murtra* (Sant Climent Sescebes).
- del *Puig Castellar* o de *Roca Blanca* (Espolla) - Caigut.
- del *Mas Roquer* dit "de Vilamaniscle" (Rabós).
- dels *Estanys* (la Jonquera).

Coves - abrics dolmènics

- de *Canadal* (la Jonquera) - Inèdit - troballa d'una granadura de collaret².
- d'*En Xuliman* (Cantallops).
- de *Fontanilles* (Sant Climent Sescebes) - Inèdit - troballa de ceràmica a mà².
- de *Gutina I* (Sant Climent Sescebes) - Inèdit - troballa de ceràmica a mà².
- de *Gutina II* (Sant Climent Sescebes) - Inèdit - troballa de ceràmica a mà².
- *el Cau Conillers* (Espolla).
- *la Balma de la Llosa* o *Cova d'En Met Vicens* (Espolla)².
- del *Viver del mas Forcada* (la Jonquera) - Inèdit - creu insculpida².

El menhir de Roca Blanca (Espolla). Es troba dins el territori militaritzat.

La Balma de la Llosa o d'En Met Vicens, cova de grans dimensions i d'estructura insòlita (Espolla).

*La curiosa pedra
oscil.lant del Cap de
Cabra, en el límit
entre Espolla i Sant
Climent Sescebes.*

Pedres oscil.lants

- *la Pedrera dels Sacrificis* (Campmany).
- *Rocamala* (Campmany) ².
- *del Puig de la Llosa* (la Jonquera / Cantallops) - Inèdita ².
- *del paratge de Cavell* (Espolla) - Inèdita ².
- *de Cap de Cabra - Gutina* (Espolla / Sant Climent Sescebes) - Inèdita ².
- *del Bosquet* (Campmany) - Inèdita ².

Roques amb inscultures

- Als *Vilars* (Espolla) i en altres llocs.

Poblat de l'Edat del Bronze final

- *la Verna* (Espolla).

Necròpolis d'incineració tumulària

- *els Vilars* (Espolla) - Destruïda; restes localitzades.

- *del Mas Baleta* (la Jonquera) - Inèdita - Indicis.

Jaciment romà

- *L'Olivar del Mut* - Vilartolí (Sant Climent Sescebes).
- *Bell-lloc* (Cantallops).

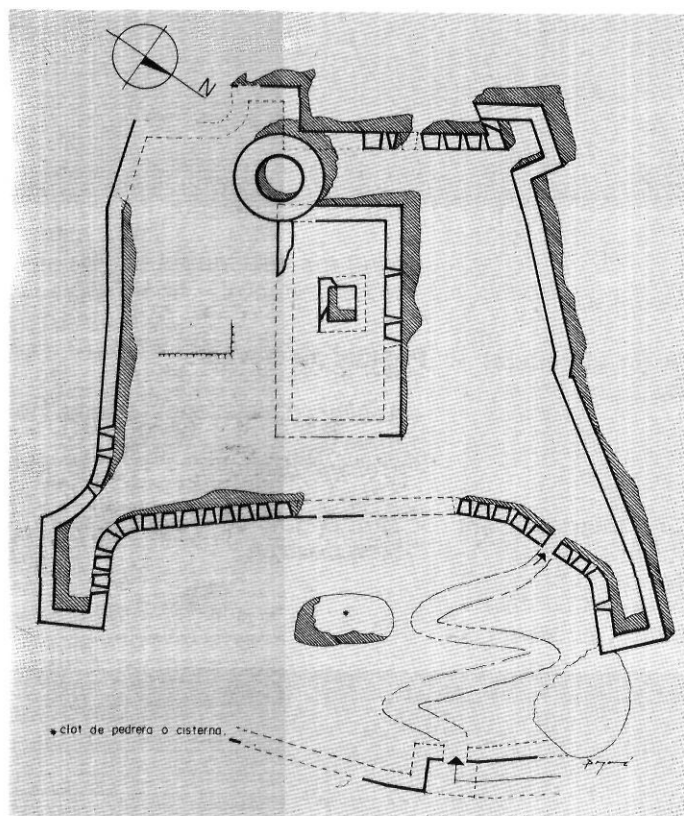
Poblats medievals

- *Abellars* (Cantallops) - Restes inèdites ³.
- *Freixes* (Espolla) - Restes inèdites ³.
- *Sant Miquel de Colera* (Colera) - Molt destruït.

*Una llosa d'un
conjunt d'inscultures,
a l'Albera.*

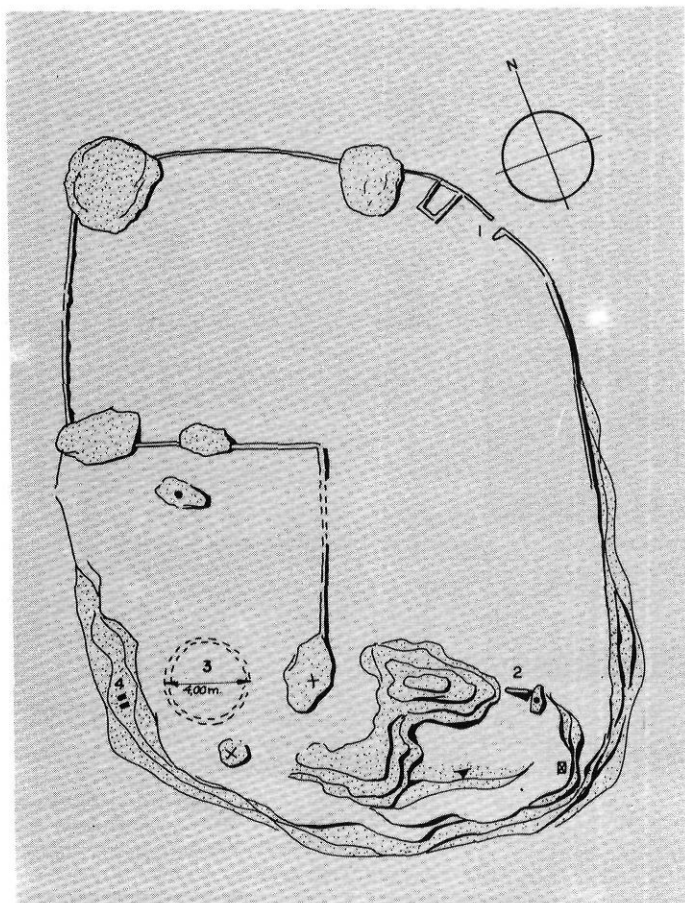
El castell de Requesens. Un dels sectors on es conserva majoritàriament la muralla i d'altres elements medievals.

Al castell de Querroig (Portbou-Cervera), s'hi aprecia la planta de la fortalesa alt-medieval.

Un detall dels murs espitllers del castell de Querroig.

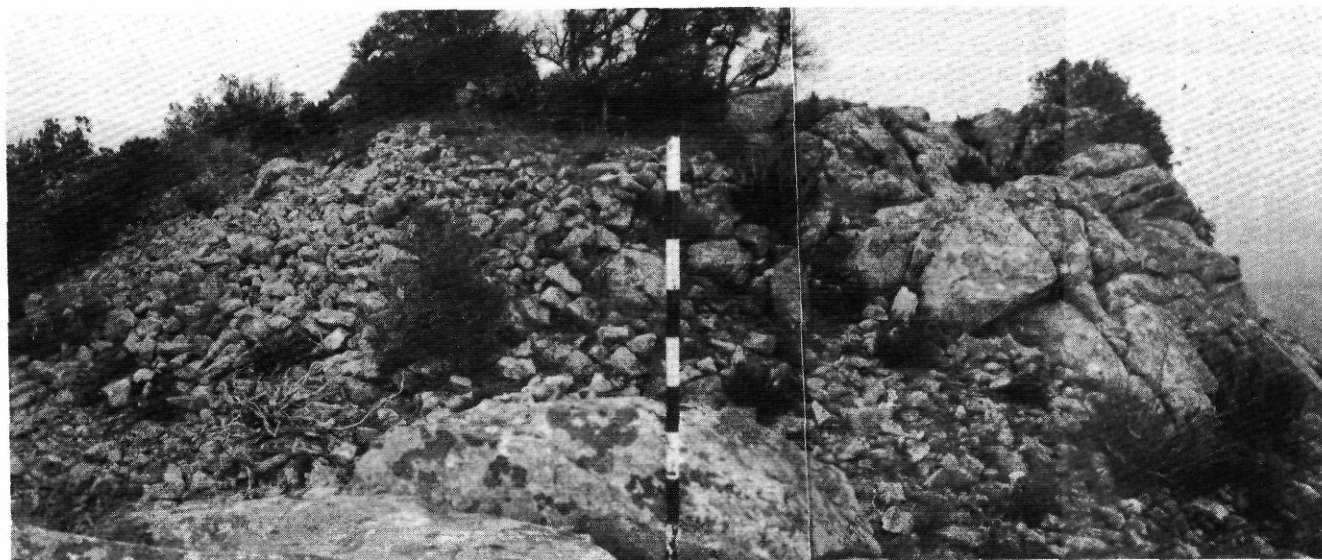

Croquis del gran recinte fortificat o castrum del Castellar (Espolla), inèdit. És un jaciment arqueològic important que ha quedat dins la zona militar.

Castells medievals

- Rocabertí (la Jonquera).
- Canadal (la Jonquera).
- Requesens (la Jonquera).
- Molinàs (Colera).
- Querroig (Portbou / Cervera) ¹.
- Castellar (Espolla) - Inèdit ³.
- Puig de les Forques o d'Espils (Rabós / Banyuls) - Inèdit - Restes de guaita i/c forques ³.
- Castell d'Espolla.

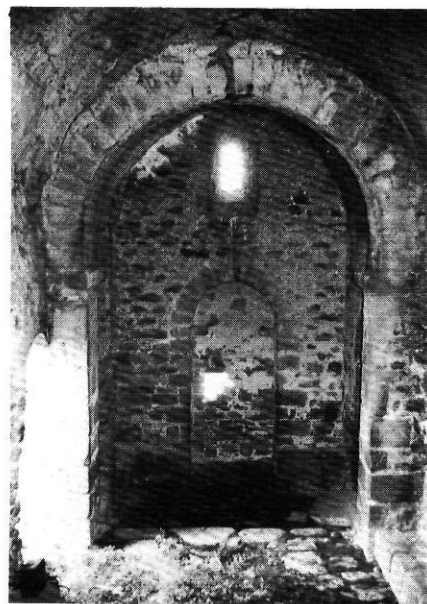

Un aspecte del planell superior del Puig Castellar, amb els grans munts d'enderrocs de la fortalesa d'època visigòtica.

DOSSIER

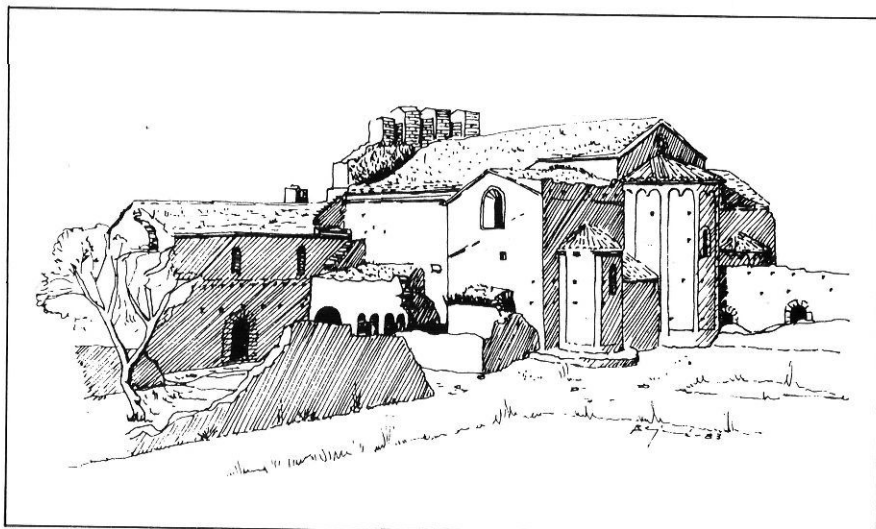
L'església pre-romànica de Sant Martí de Baussitges (Espolla).

Interior de l'església pre-romànica de Santa Fe dels Solers (Sant Climent Sescebes), dins els camps de tir del campament militar.

La basílica monàstica de Sant Quirze de Colera; al fons, l'església romànica de Santa Maria de Colera (Rabós d'Empordà).

El monestir de Sant Quirze de Colera.

F. QUIROGA

El relleu romànic que es podia veure al monestir de Sant Quirze de Colera. Fou guardat fa anys, en una casa particular, juntament amb dues làpides gòtiques, per evitar-ne l'espoliació.

L'església romànica de Sant Miquel de Colera i, en primer terme, la resta d'un mur del poblament medieval. La fotografia és anterior a les obres de consolidació recents de l'església i a la destrucció gairebé total dels vestigis medievals del seu entorn.

Esglésies pre-romàniques i romàniques

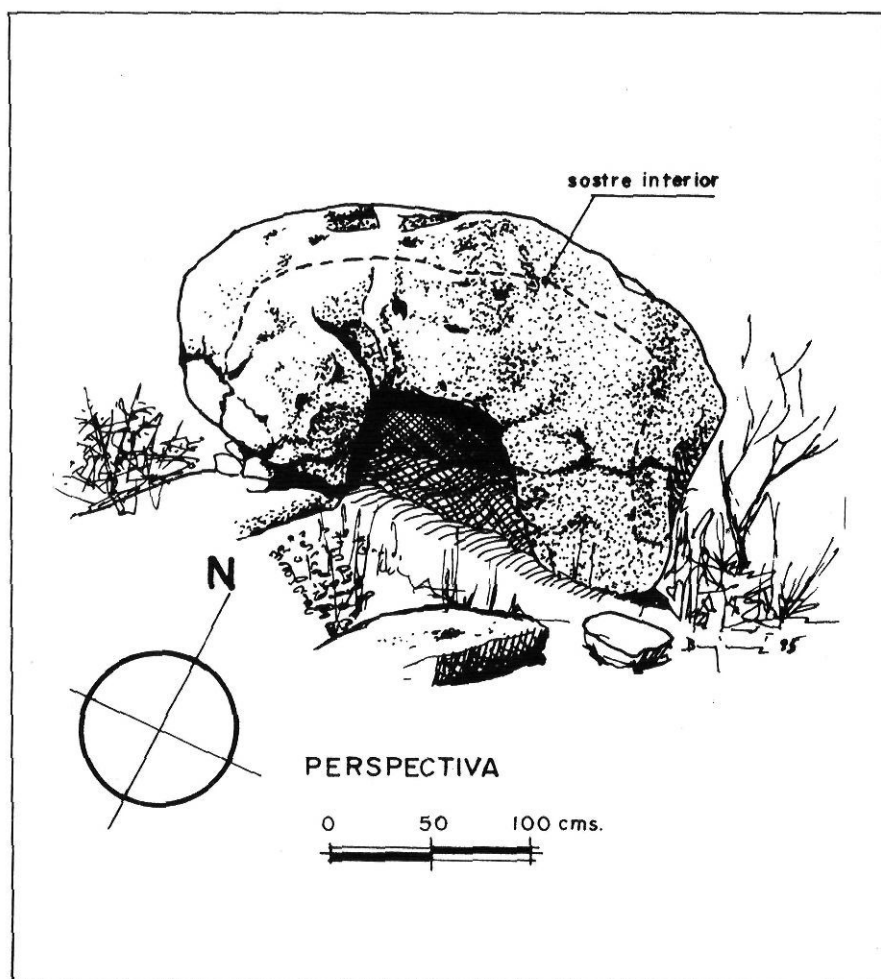
- *Sant Pere del Pla de l'Arca* (la Jonquera) - Ruïnes.
- *Santa Llúcia o Sant Miquel de Solans* (la Jonquera).
- *Sant Romà del castell de Rocafortí* (la Jonquera) - Ruïnes.
- *Santa Cristina o Sant Jaume de Canadal* (la Jonquera).
- *Santa Maria de Requesens*, "l'Església Vella" (la Jonquera) - En ruïnes.
- *Sant Romà del castell de Requesens* (la Jonquera) - Elements reutilitzats.
- *Sant Esteve de Cantallops*.
- *Sant Bartomeu de Bell-lloc* (Cantallops) - Vestigis pràcticament inapreciables.
- *Santa Àgata de Campmany*.
- *Santa Fe dels Solers* (Sant Clement Sescebes).
- *Sant Jaume d'Espolla* - estructures al campanar.
- *Sant Martí de Baussitges* (Espolla)
- *Sant Genís d'Esprac* (Espolla).
- *Sant Miquel de Freixe* (Espolla) - Ruïnes.
- *Sant Julià de Rabós d'Empordà* (i restes de l'església vella).
- Monestir de *Sant Quirze de Colera* (Rabós)
- *Santa Maria de Colera* (Rabós).
- *Sant Martí de Vallmala* (Llançà) - En ruïnes.
- *Sant Silvestre de Valleta* (Llançà).
- *Sant Genís del Terrer* (Llançà) - En ruïnes.
- *Sant Miquel de Colera* (Colera)

El pont medieval de Vilartoll, sobre l'Anyet (terme de Sant Climent Sescebes).

NOTES

1. Estudiats a la publicació dels qui signen: "El Querroig i la seva rodalia" (en premsa).
2. Els megàlits que indiquem a *inèdits* han estat identificats i localitzats durant les recerques recents del nostre grup. En el present inventari en donem un primer esment. D'aquí a poc publicarem un treball sobre el tema —"Monuments megalítics inèdits de l'Alt Empordà i altres notícies arqueològiques"— en el qual s'incorporen referències sobre megàlits de la serra de Rodes i sobre jaciments, també inèdits, d'altres èpoques d'aquest àmbit geogràfic. Dels dòlmens i menhirs s'hi inclourà, a més de la descripció, la planimetria i dibuixos del seu estat actual. És un modest treball amb el qual no pretenem altra cosa que posar en coneixement dels estudiosos alguns testimonis del poblament antic de l'Empordà fins ara desconeguts. En el cas dels sepulcres megalítics, servirà de notícia prèvia, abans que siguin excavats i estudiats definitivament per l'equip dirigit per l'arqueòleg Josep Tarrús —a qui els hem mostrat—, que investiga amb resultats brillants i noves aportacions de gran interès la zona megalítica de l'Alt Empordà.
3. Estudiats pels signants en treballs en curs sobre el poblament medieval de l'Albera i la serra de Rodes.

La "Pedra Tova", formació granítica de forma singular, en el Pla de Fontanilles, que ha quedat dins la zona militar (Sant Climent Sescebes).

El "Roc de Santa Eulàlia", penya de forma antropomorfa, a la carena que divideix els termes d'Argelers i Espolla.

Ponts medievals

- de *Sant Climent Sescebes*.
- de *Vilartoli* (Sant Climent Sescebes) - Ruïnes.
- de *Rabós d'Empordà*.

Fites medievals

- de *Grifeu* (Colera) - Inèdita.
- del *Coll dels Suro*s (Espolla) - Inèdita.

Fites delmeres

- del paratge de *Bassedes* (Sant Climent Sescebes) - Inèdites³.

Pedres cristianitzades

- *La Creu d'en Pere Puntals* (Espolla) - Inèdita.

Pedres "balmades"

- *La Pedra Tova* (Sant Climent Sescebes) - Inèdita.
- *La Pedra Trucada* (Sant Climent Sescebes) - Inèdita.

Roques antropomorfes i zoomorfes i altres pedres singulars

- *El Carall del Castellar* (Espolla) - Inèdit².
- *Elefants* (petit i gran) (Espolla)
- *La Roca del Rellotge* (Espolla) - Inèdita.
- *L'Oratori*, Requesens (la Jonquera).
- *La Tortuga* de Gutina (Sant Climent Sescebes).
- *Roc de Santa Eulàlia* (Espolla / Argelers) - Inèdit.

**JOAN BADIA I HOMS
BENJAMÍ BOFARULL
I GALLOFRÉ
ENRIC CARRERAS I VIGORÓS
MIQUEL-DÍDAC PIÑERO I COSTA**

Els gràfics són de Benjamí BOFARULL i GALLOFRÉ.

Quan no se n'indica l'autor, les fotografies són dels signants d'aquest treball.

Del "Grup Empordanès de Salvaguarda i Estudi de l'Arquitectura Rural i Tradicional" (GESEART).